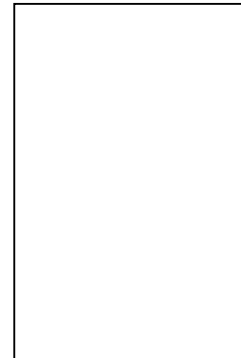

روش پژوهش علمی

Scientific Research Method

محمدتقی دلخوش
دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران جنوب

- شناخت روش علمی در علوم رفتاری
- حیدرعلی هومن
- سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
- ۱۳۸۶، ۵۲۴ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۴۳۰۰۰ ریال

«کتاب حاضر به عنوان منبعی برای آشنایی با زمان و تفکر علمی، محدود به چیزی است که به عنوان روش علمی پذیرفته شده و بر این باور نوشته شده است که اصولاً درک فعالیت پژوهش علمی که همان مطالعه عینی و کنترل شده روابط بین پدیده‌هاست بی‌معنا خواهد بود. مقصود اصلی کتاب، تشویق و ترغیب دانشجویان به تفکر منطقی، اصولی، ساختاری، و نشان دادن کیفیت هیجان‌برانگیز پژوهش علمی به طور کلی و بنابراین تأکید آن متوجه درک اصول مسائل پژوهش علمی است.»

این پیشگفتار برگرفته از کتاب «شناخت روش علمی در علوم رفتاری» از حیدرعلی هومن، استاد برجسته قلمرو روش تحقیق است که به همت سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، در ۵۲۴ صفحه در سال ۱۳۸۶ انتشار یافته است. کتاب حاضر ویرایش جدیدی از کتابی است که پیش از این با عنوان مشابه منتشر شده بود. در بازنگری جدید افزون بر بارورتر کردن فصلها، هفت فصل به کتاب اضافه شده است که سه فصل تقطیع فصلهای قبلی‌اند و چهار فصل از فصلهای جدید کتاب هستند (فصلهای سوم، چهارم، دهم و چهاردهم ویرایش جدید). ذکر این نکته قابل تأمل ضروری است که کتاب در ویرایش قبلی، در سال ۱۳۷۴ به عنوان کتاب سال انتخاب شده بود.

مروری بر اثر

کتاب شامل پیشگفتار مؤلف، بیست فصل، کتابنامه و واژه‌نامه انگلیسی به فارسی است. در پیشگفتار، مؤلف پس از بیان هدف اصلی اثر، و بر شمردن ویژگیهای خاص ویرایش جدید، بر اهمیت مفاهیم آماری در یادگیری مطالب تأکید کرده است. در فصلهای اول و دوم، پس از اشاره به راههای کسب دانش و جایگاه علم در بین روشهای دستیابی به دانش، هدفهای علم، یعنی؛ توصیف، تبیین، پیش‌بینی و کنترل مورد بحث قرار گرفته است. در فصلهای سوم و چهارم، مفاهیم بنیادی مانند انگاره، الگو و مدل متمایز شده‌اند و ارتباط این مفاهیم با تئوری تحلیل شده است.

فصلهای پنجم و ششم، به ماهیت پژوهش علمی و مراحل روش علمی اختصاص یافته‌اند. ویژگیهای فرایند پژوهش،

نقش روش‌شناسی در پژوهش‌های علمی و ملاحظه‌های اخلاقی در پژوهش از مباحث فصل پنجم و تنظیم مسئله، تدوین فرضیه، تدوین طرح پژوهش و تدوین تئوری از جمله مراحل مختلف روش علمی است که در فصل ششم به بحث کشیده شده است.

توضیحات مبسوط در باب چگونگی انتخاب و ویژگی‌های مسئله پژوهش در فصل هفتم و چگونگی تشکیل و ویژگی‌های فرضیه‌ها در فصل هشتم ارائه شده‌اند.

در فصل نهم پس از ارائه پایه‌های مفهومی پژوهش، یعنی؛ سازه‌ها و متغیرها، به تعاریف نهادی و علمی در پژوهش علمی پرداخته شده است.

ادبیات و پیشینه پژوهش، اهمیت، شیوه تدوین و به کارگیری آن در ارتباط با بیان مسئله و تدوین فرضیه‌ها، موضوع فصل دهم است.

فصل یازدهم به طبقه‌بندی، نام‌گذاری و تشخیص متغیرها و فصل دوازدهم به بحث واریانس و نقش آن در پژوهش علمی اختصاص یافته‌اند.

نمونه‌برداری، موضوع فصل‌های سیزدهم و چهاردهم است. در فصل سیزدهم، اهمیت اصطلاحها و مفاهیم نمونه‌برداری، همچنین روش‌های مختلف نمونه‌برداری، ارائه شده و به نمونه‌برداری در پژوهش‌های کیفی و انواع این طیف از نمونه‌برداری پرداخته شده است. فصل چهاردهم به برآورد حجم نمونه اختصاص یافته است. از جمله مباحثی که در این فصل آمده است می‌توان به عوامل مؤثر در حجم نمونه، روش‌های برآورد حجم نمونه و حجم گروه نمونه در پژوهش‌های کیفی اشاره کرد.

تحلیل و تفسیر داده‌های پژوهش بحث فصل پانزدهم است. کاربرد فنون آماری، توصیف و استنباط، سطوح مختلف اندازه‌گیری، اصول تحلیل و تفسیر داده‌ها، راهبرد آزمون تئوریه‌ها، قواعد دسته‌بندی داده‌ها، انواع تحلیل‌های آماری، تعبیر و تفسیر داده‌های پژوهش، ... و تعبیر و تفسیر داده‌ها، در این فصل به بحث کشیده شده است. فصل پانزدهم به همراه فصل نوزدهم مفصل‌ترین فصل‌های کتاب هستند.

روایی طرح‌های پژوهشی موضوع فصل شانزدهم است که از خلال طرح مسائلی مانند، اعتبار و روایی اندازه‌ها، روایی درونی و بیرونی پژوهش، شناسایی متغیرهای نامربوط و عوامل تهدید کننده روایی درونی و بیرونی طرح پژوهش دنبال شده است.

فصل هفدهم به فنون دستکاری و کنترل متغیرها اختصاص یافته است. مباحث از انواع مطالعات پژوهشی آغاز و با معادل کردن گروه‌های کنترل و آزمایشی به انجام می‌رسند.

عنوان فصل هجدهم، «طرح پژوهش: معنا، هدف و اصول آن» است که در آن به هدف‌های طرح پژوهشی، طرح پژوهش به عنوان کنترل واریانس، پایه‌های استنباط‌های علی و مؤلفه‌های طرح پژوهشی پرداخته شده است.

در دو فصل پایانی (نوزدهم و بیستم) طرح‌های پژوهشی بررسی شده‌اند. فصل نوزدهم به طرح‌های آزمایشی (پیش‌آزمایشی و آزمایشی) و فصل بیستم به طرح‌های همبستگی و شبه آزمایشی اختصاص یافته‌اند.

برجستگی اثر

به رغم تمرکز کتاب بر مطالب مفهومی و موارد فنی، جذابیت کتاب برای علاقه‌مندان به پژوهش علمی حفظ شده است. افزوده شدن فصلهای جدید در ویرایش جدید جامعیت کتاب را به همراه داشته است. سازماندهی فصول کتاب منطقی و به گستره موضوعها انسجام بخشیده است.

کاستیهای اثر

فقدان واژه‌نامه فارسی - انگلیسی، نمایه اسمی افراد و نمایه موضوعی از کاستیهای اثر است. برخی از معادلهای فارسی برای اصطلاحهای تخصصی پیشنهاد می‌شود: تک بررسی به جای مطالعه موردی برای case study، بازخورد به جای طرز فکر برای attitude، حس مشترک به جای شعور عادی، common sense، مفهوم‌سازی به جای مفهومی ساختن، conceptualization، عینی به جای ملموس concrete، شناخت شناسی به جای دانش‌شناسی برای epistemology، نمودیافتگی به جای رشد برای maturation، پدیدارشناسی به جای پدیده‌شناسی برای phenomenology، جهت نیافته به جای بدون جهت برای non-directional، فاعلیت به جای ذهنیت برای subjectivity، واکنش‌پذیری به جای واکنشی-بودن reactivity، واقع‌نگری به جای واقع‌گرایی realism، مثلث‌سازی به جای اجماع سه سویه triangulation.

سخن آخر

محتوای کتاب «شناخت روش علمی در علوم رفتاری» شامل همه مطالب درسی معادل ۳ واحد درس روش تحقیق دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد است. همچنین مطالب به گونه‌ای تهیه شده است که بتواند در پژوهشها به ویژه در امر تهیه پایان نامه تحصیلی دانشجویان فوق لیسانس و بالاتر نیز مفید افتد.